

KURBAĞA PRENS(ES)LER YA DA ÇOCUK YETİŞTİRMENİN İNCELİKLERİ

Giriş

Çocuk yetiştirmek deyimini, farklı bir bakış açısıyla *insan yetiştirmek* olarak da ifade edilebilir. Ancak çocuk yetiştirmek deyimini, insan yetiştirmek deyimine nazaran görece anne babalara daha çok hitap ettiği hissini uyandırır. Nihayetinde herkes kendi çocuğunu yetiştirmekten sorumludur. Fakat ifade edilen sorumluluk alanının nasıl anlamlandırılacağı net değildir. Her anne baba *doğru bildiği* yollarla/yöntemlerle çocuk yetiştirme noktasında yüklendiği sorumluluğu yerine getirmeye çalışır. Çoğunlukla sosyal öğrenme yollarıyla (geleneksel) gelen ve üzerine düşünülmeden olduğu gibi uygulanan bu yollar/yöntemler, genellikle çocuk yetiştirme sürecinde anne babayı çocuğu için hedeflediği doğrulardan epey uzağa götürebilmektedir. Bu çalışma kapsamında anne babaların, çocuk yetiştirme sürecinde, ortaya koydukları davranışlar eleştirel bir gözle irdelenmeye çalışılacaktır.

Başlıkta yer alan *kurbağa prens* ifadesi Transaksiyonel Analiz (TA) kuramının kurucusu Eric Berne'ye aittir. Transaksiyonel Analiz (TA), bir *kişilik kuramı* olduğu kadar, bir *iletişim kuramı* ve bir *psikoterapi kuramı*dır da. Bu açıdan *kurbağa prens* ifadesi aslında kişilik oluşumunun ironik bir ifadesi olduğu kadar, çevremizle nasıl iletişim kurduğumuzun ve kişilik ile iletişim sürecinin arızalarını gidermenin yollarını da kendi içinde barındırmaktadır.

Kişiliğin Oluşumu veya Ego Durumlarının Biçimlenmesi

TA'ya göre insan kişiliği üç ego durumunu barındırır. Bunlar *ebeveyn*, *yetişkin* ve *çocuk ego* durumlarıdır. *Ebeveyn ego* durumu kişiliğin, eleştiren, yol gösteren, yardım eden, suçlayan ve koruyan yönüdür. *Yetişkin ego* durumu, kişiliğin bilgi alış verişiyle ilgilenen kısmıdır; nedenleri ve sonuçları anlamaya çalışır. *Çocuk ego* durumu ise kişiliğin ihtiyaç ve duygularıyla ilgilenen kısmıdır. Bu ego durumu, kabullenici, asi, doğal ve itaatkâr yönleri sahiptir. Kişiliğin bu üç yönünü daha iyi anlayabilmek için *ego* durumlarının ne türden bir iletişim sürecini ürettiklerini gösterir Tablo 1 aşağıdadır.

Tablo 1: Ego durumlarının özellikleri ve iletişim dilleri

Kişiliğin Ego Durumları	Sahip Olduğu Yönler	İletişim Kurma Biçimi
Ebeveyn ego durumu	Koruyucu, Eleştirel, Yol gösterici, Suçlayıcı, Yardım edici, Tehdit edici	- Sen bırak ben yaparım. - Niye ders çalışmadın. - Bu çocuk adam olmayacak. - Ben sana çalış demedim mi? - Her gün iki saat ders çalışmalısın. - Akşam yemeğinde ne yapmamı istersin?
Yetişkin ego durumu	Bilgi alış verişi	- Saat kaç? - İngilizce bilmenin yararı nedir? - Dengeli beslenmek sağlıklı beslenmektir. - Bu yaz tatile gidecek miyiz?
Çocuk ego durumu	İhtiyaç ve duygularla ilgili. Asi, kabullenici, doğal, itaatkâr	- Ders çalışmak istemiyorum. - Bu gün dışarıda yemek yiyelim. - Tamam, ödevlerimi hemen yapıyorum. - Keşke tatile çıksak. - Onsuz yaşayamam.

TA'ya göre *sağlıklı bir birey*, sahip olduğu *ego durumlarını* yerine ve zamanına göre kullanmayı bilen kişidir. Ancak, durum her zaman böyle olmayabilir. Başka bir ifadeyle bir ego durumu öne çıkarak diğer ego durumlarını baskılar. Çocuğun yetiştirme durumuna göre, *ebeveyn egonun* ya da *çocuk ego* durumunun öne çıkması mümkündür. *Ebeveyn egonun* baskın olması durumunda ya sürekli eleştiren, suçlayan ya da sürekli yardım eden, yol gösteren bir kişilik sergilenmektedir. *Çocuk ego* durumunun baskın olması durumunda ise ya sadece kendi ihtiyaçlarını önemseyen doğal ve asi bir kişilik sergilenir ya da her şeyi kabullenen, itaatkâr bir kişiliğe sahip olunur. *Ebeveyn ya da çocuk ego durumunun baskın hale gelmesi sağlıklı bir kişilik örüntüsüne sahip olunmadığını göstermektedir*. Yere, zamana ve koşullara göre üç ego durumundan birinin sergilenmesi sağlıklı bir kişilik örüntüsü için vazgeçilmezdir.

Prens(es) Kurbağalar: Kişiliğin Biçimlenmesi

Anne babayla kurulan iletişim, çocuğun gelişimi açısından oldukça önemlidir. *Her insanda olduğu gibi anne ve baba da bir birey olarak üç ego durumuna sahiptir*. Anne baba sahip oldukları ego durumlarını kullanma biçimlerine göre çocukların kişilikleri biçimlenir. Çocuğun kişiliğinde, ebeveyn, yetişkin ve çocuk ego durumlarından hangisinin baskın olacağı ve/veya baskın egoda hangi yönünün öne çıkacağı, çocuğun anne babasıyla kurduğu ilişki belirleyicidir.

Çocuğun anne babayla kuracağı ilişki biçimi TA'ya göre kişiliğin oluşumu ve kişiliğin yönü açısından belirleyicidir. *Çocuğun kişiliğinin oluşmasında anne babayla kurduğu iletişimin belirleyici iki yönü bulunmaktadır*. Bunlardan ilki, ***anne babanın ego durumlarını kullanma biçimidir***. Yani anne baba ego durumlarını yere ve zamana göre mi kullanıyor, yoksa baskın bir ego durumu var mı? Bu durum çocuğun anne babayı rol model alırken öğreneceklerini, ego durumlarını, bariz bir biçimde belirleyecektir. Anne babayla kurulan iletişimde belirleyici olan ikinci yön ise, ***anne babanın çocuğun hangi davranışlarını ödüllendirip ödüllendirmediğidir***. Başka bir ifadeyle, anne baba tarafından hangi davranışlar cezalandırılmakta, hangi davranışlar ödüllendirilmekte ve hangi davranışlar görmezden gelinmektedir? Böylelikle anne baba tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak ödüllendirilen, pekiştirilen davranışlar çocukta kalıcı tesir bırakabilir.

Kurbağa Olmaktan Kaçış

İstisnalar dışarıda tutulduğunda, *her çocuk doğduğunda cinsiyetine göre anne babasının prensi ya da prensesi olarak doğmaktadır*. Prens ya da prenses olunduğu sürece sevilmekte, değer görmekte ve istekleri yerine gelmektedir. Ancak, bazen çocuğun istekleri, beklentileri, talepleri yerine getirilemeyebilir. Hatta bazen böyle olması yayarlı olabilir. Fakat hangi gerekçeyle olursa olsun, çocuğun isteklerinin yerine getirilmemesi çocuk açısından istenmeyen bir durumdur. Böylesi durumlarda içsel bir algılamaya bağlı olarak çocuk, prens ya da prenses olmaktan çıkıp kurbağaya dönüşmektedir. ***TA'ya göre, birey kendisini en iyi hissettiği duruma geri dönmek ister***. Bu nedenle çocuk kendisi için hoş olmayan, isteklerinin yerine getirilmediği, yeterince sevgi görmediğini düşündüğü, kurbağa olma durumundan kurtularak, sevildiği, isteklerinin yerine getirildiği, önemsendiği, takdir gördüğü, kendini iyi hissettiği prens/prensese duruma dönebilmek amacıyla her türlü yola başvuracaktır. *Çocuğun kurbağalıktan prenses/prenseseliğe*

geçebilmek için deneyeceği bütün yollar çocukluk yıllarında anne babasıyla kurduğu iletişim sürecinde öğrenir. Kurbağalaşan çocuk, tekrardan prens/prenseler olmak için anne babayla kurduğu iletişimde öne çıkan iki yöne bağlı olarak bazı davranışlar sergileyecektir.

1- Pekiştirilen davranışın tekrarı: Çocuğun hangi davranışı yapacağı, yaptığı davranışlardan hangilerinin anne baba tarafından ödüllendirildiğiyle yakından ilişkilidir. İsteddiği bir şey yerine getirilmediğinde çocuğun ağlaması buna örnek olarak verilebilir. Kurbağa olmaktan kurtulmak isteyen çocuk, yetiştirilme sürecinde anne babasından öğrendiği davranış örüntülerinden en çok ödüllendirileni, bir başka ifadeyle en çok işe yarayanı sıklıkla kullanmaya başlar. Örneğin, çocuğumuzla çıktığımız bir alışverişte (çocuk prens/prenseler), çocuğumuz dondurma diye tutturduğunda bunu ilk başta almak istemediğimizde çocuk ağlamaya başlar (pers/prenseler olmaktan çıkıp kurbağaya dönüştü). Çocuğun ağlamasına dayanamayıp çocuğa istediği dondurmaya aldığımızda (kurbağa olmaktan kurtulup, tekrar prens/prenseler oldu), çocuğun ağlaması dondurmanın alınmasını sağlamış olacaktır. Örnekte yer alan çocuk bir kız çocuğu olsun ve bu kız çocuğu evlenmiş olsun. Bir gün eşinden isteği bir istek yerine gelmediğinde kurbağaya dönüşmüş olacaktır. İşte böyle bir durumda çocukluğunda ağlama davranışı işe yaramış olduğundan ağlayarak isteğini eşine kabul ettirmeye çalışacaktır. Ancak, eşi tarafından gözyaşları dikkate alınmazsa, bu defa kurbağa olarak kalmaya devam edecektir. Böylesi bir durumda da bu kişi, yeni yollar bulmaya ve yeni yollar denemeye çalışacaktır.

2- Anne babanın davranışlarının taklit edilmesi: Bu durumda çocuk hangi davranışları yapıp hangi davranışları yapmayacağını anne babasına bakarak öğrenir. Örneğin, kaba kuvvetle isteklerini yerine getirmeye çalışan bir babanın bu davranışı işe yarıyor ise, çocuğu da kendi isteklerini aynı yolla yerine getirmeye çalışacaktır. Fakat bazen kaba kuvvet işe yaramayabilir. Böyle bir durumda alternatif davranışlar aranabilir. Ancak seçilecek her davranış ana davranışın türevi olacaktır. Başka bir ifadeyle temel kişilik örüntüsüne bağlı olarak üretilen her davranış, bir izdüşümü olarak değerlendirilebilir. Başka bir ifadeyle örtük olarak birçok davranışı dolaylı ya da doğrudan yaşantılar yoluyla öğreniriz. Örneğin, çocuğun yanında anne babanın yaptıkları bir davranış ya da söyledikleri bir söz veya anlattıkları bir masal bu türden davranışların öğrenilmesinde bir zemin oluşturur.

Burada unutulmaması gereken temel nokta şudur; farkında olarak ya da olmayarak anne babanın her davranışı, her yaptığı doğrudan ya da dolaylı olarak çocuk kişiliği ve davranışları üzerinde etkili olabilmektedir. Bu nedendir ki bazen iyi bir şey yapmaya çalışırken de çocuğun kişiliği üzerinde olumsuz etkiler bırakılabilir. Çocuklara anlatılan masallar böyledir. İyi bir şey yapmaya çalışırken (örneğin çocuk uyutulmaya çalışıldığında anlatılan masallar), masalların taşımış olduğu örtük mesajlardan dolayı, çocuk kişiliği üzerinde farkına varmadan anne babalar olumsuz etkilere neden olabilmektedirler.

Pamuk Prenses veya Külkedisi Masallarının Örtük Mesajları

Pamuk Prenses Masalı ile Külkedisi Masalı anne babaların sıklıkla anlattıkları çocuk masallarındandır. Pamuk Prenses oldukça güzeldir. Üvey annesi onun güzelliğini

kıskanmış ve onu öldürtmeye karar vermiştir. Üvey annenin Pamuk Prensesi öldürmek için görevlendirdiği kişi, Pamuk Prensesi öldürmeye kıyamayarak, onun yerine bir ceylanın kalbini çıkarır ve Pamuk Prensesin kalbi diyerek üvey anneye götürür. Pamuk Prenses de ormanda bir kulübeye sığınır. Bu küçük kulübenin içi oldukça düzensiz ve kirlidir. Öyle ki tencereden çorap çıkmaktadır. Pamuk Prensesin sığındığı kulübe yedi cüceler olarak adlandırılan yedi erkek cüceye aittir. Pamuk Prenses kulübeyi temizler, yemekler yapar, kulübeyi derler toplar. Bu Yedi Cüce evlerine geldiklerinde gördükleri manzaraya şaşırırlar. Yedi Cüce, Pamuk Prensesi evlerinde misafir etmekle, göndermek arasına bir karara varmak için kendi aralarında tartışırlar. Pamuk Prenses, onlar ormanda çalıştıkları saatte evi derleyip toparlayacağı ve yemekler yapacağı gerekçesine dayanarak onun kulübelinde kalmalarına razı olurlar. Zamanla Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler birbirlerine alışırlar. İyi kalpli Pamuk Prensesin ölmediğini, ormanda Yedi Cücelerle birlikte yaşadığını öğrenen üvey anne, cadı kılığına girerek Pamuk Prensesi öldürür. Ancak, Yedi Cüceler, Pamuk Prensesin güzelliğine kıyamayarak onu toprağa koymak yerine cam bir fanusun içine koyarlar. Bir gün oradan geçen bir prens, Pamuk Prensesi öper ve Pamuk Prenses canlanır. Böylece Pamuk Prenses ve prens ömürlerinin sonuna kadar birlikte mutlu yaşarlar. Kısaca hatırlatmaya çalıştığım bu masalda ne gibi örtük mesajlar var, birlikte bulmaya çalışalım.

- 1- Güzelsen, annen bile olsa, kızlar seni sevmez, kıskanır.
- 2- Kadınsan güzel olmak zorundasın.
- 3- Erkek olmak, kendi başına bir üstünlük sağlar.
- 4- Prenses dahi olsan gittiğin evde yerleri silip, bulaşıkları yıkayıp, yemekler yapmalısın.
- 5- Bir erkeğin evinde kalmanın yolu, güzel olmak, temizlik yapmak ve iyi yemek yapabilmekten geçer.
- 6- Güzelsen iyi kalplisin, çirkinsen kötü.
- 7- Güzel olmak bir kadın için yeterli bir erdemdir. Başka bir özelliğe gerek yoktur.
- 8- Güzelsen, bir gün mutlaka bir prens gelip seni bulacaktır.
- 9- Bir kadını her türlü kötülükten ancak bir erkek/prens kurtarabilir.

Külkedisi üvey annesi ve üvey kız kardeşleriyle yaşamaktadır. Kendisi iyi kalpli ve çok güzeldir. Kral bir gün ülkedeki tüm geç kızların katılacağı bir davet verir. Külkedisi de bu davete katılmak ister ama üvey annesi, öz kızlarını partiye götürmek istediğinden buna izin vermez. Partinin yapılacağı akşam, üvey anne ve kız kardeşler partiye gitmelerinden sonra ortaya bir peri çıkar, Külkedisini partiye gitmek için hazırlar. Farelerden atlar yapar, bal kabağından araba yapar, Külkedisini bir güzel giydiren ve partiye gönderir. Ancak bir koşulu vardır perinin, gece yarısı olmadan mutlaka eve geri dönmelidir Külkedisi. Aksi takdirde tüm büyü bu saatten sonra bozulacaktır. Külkedisi kabul eder, partiye gider ve kralla tanışır. Kral Külkedisine âşık olur. Gece yarısını geçiren Külkedisi apar topar eve dönmeye çalışır ancak ayakkabısını düşürür. Kralda bu ayakkabıdan Külkedisi'ni bulur ve masal mutlu sonla biter.

Bu masada saklı örtük mesajlar ise şöyle ifade edilebilir;

- 1- Kimse karşılıksız, hesapsız bir iyilikte bulunmaz.
- 2- Güzel olmak, eninde sonunda mükâfatlandırılır, çirkin olmak ise cezalandırılır.

- 3- Bir kadının tekbir hedefi vardır, bir prensle evlenmek. Bunun için her şeyi yapması mubahtır.
- 4- Çirkinler kötüdür ve üvey anneler çirkindir.
- 5- Bir prensle evlenebilmenin tek koşulu güzel olabilmektir, o zaman güzel olmak için her yol meşrudur.

Sonuç

Çocukların kişiliklerinin biçimlenmesinde anne baba davranışlarının öneminin altının çizilmesi, iyi niyete dayalı birçok anne baba davranışının özünde çocuk kişiliği üzerinde olumsuz etkiler bırakma olasılığına dikkat çekilmesi bu çalışmanın özünü oluşturmaktadır. Verilen massallardan çıkarılan örtük mesajlara yenileri de eklenebilir. Örtük mesajların azlığı ya da çokluğu değil, niteliği ve nasıl verildiği önemlidir. Özetlemek gerekirse;

- 1- Çocuğun kişiliğini belirlemede anne baba başat bir rol oynamaktadır. Çoğunlukla anne babalar bu rollerinin farkında olmalarına karşın bunu nasıl yapacakları konusunda yeterli bilgiye sahip değildir.
- 2- Evrensel bir biçimde iyi kalplilik her şeyin önüne geçirilmektedir. İçki, kumar vb. birçok olumsuz davranışa sahip olmasına karşın, kendisini iyi kalplilikle niteleyerek davranışlarına meşruluk kazandırmaya çalışmaktadır. Bunun dışında iyi kalplilik aynı zamanda bu dünyada bir panzehir olarak, iyi kalpliyse eninde sonunda kazanırsın, sunulmaktadır. Bu nedenle, doğru davranış olmadan iyi kalplilik iyi bir insan olmak için yeterli görülmektedir. Tüm bunlar doğru olsa dahi, iyi kalplilik rölatif bir durumdur ve iyi kalpliliği belirleyecek bir araç henüz keşfedilmiş değildir.
- 3- Güzellik bir kadın için vazgeçilmez değerdedir. Güzelsen eninde sonunda bir prens/şans gelip sizi bulacaktır. Bir kadının tek bir hedefi olmalıdır, bir “prens”le evlenebilmek. Bu yüzden ne olursa olsun güzel olunmalıdır. Yıllık milyar dolarlık güzellik sektöründe dönüyor olması boşuna değildir. Güzelliğin tescil edilmesi, hedeflenen prensin bulunmasını hızlandıracaktır, bu nedenle de her güzellik yarışmasına girmek gerekir.
- 4- Kadınsan eğer, ister Pamuk Prenses ol, isterse de Külkedisi, eninde sonunda yemek pişirip bulaşık yıkayacaksın. Zaten tek hedef de bir prens ile evlenmek olduğundan bir kadının bilgi sahibi olması, okuması, kendini geliştirmesi gerekmez. Gelişecekse de temizlik yapmak, bulaşık yıkamak, yemek yapmak, *iyi kalplilik* ve güzellik konusunda kendini geliştirmelidir.

Yrd. Doç. Dr. Fuat TANHAN
Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
PDR Anabilim Dalı